

Večerka, Radoslav

[Základní všeslovanská slovní zásoba]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1966, vol. 15, iss. A14, pp. 188-189

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100448>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

rozbor jejího jazyka a slovník, vlastně index verborum s řeckými předlohami s a uvedením všech míst, kde se dané slovo v památce objevuje.

Pro písmo Eninského apoštola je charakteristické zejména to, že je zavěšeno na line, že tedy zachovává úzus běžný jinak v památkách psaných hlaholicí; z památek cyrilských je stejný způsob psaní známý z Undol., s nimiž má Eninský apoštol ještě i další styčné body v oblasti jazyka. Druhý rys spojující písmo En. ap. s tradicí písemnictví hlaholského je existence několika hlaholských liter v jeho textu. Na základě paleografické analýzy zařazují editoři památku do poloviny 11. stol., nejpozději do prvních desetiletí druhé poloviny 11. stol. S tímto datováním je v podstatě ve shodě i celkový ráz jazyka památky.

Po jazykové stránce se En. ap. vyznačuje množstvím typických archaismů, jako je např. takřka pravidelné užívání nosovek — tj. odpovídajících liter na místech etymologicky náležitých (s výjimkou partic. praes. act. sloves III. tř. typu *besědučestimi, glešte* apod.), rozlišování fonémů *i* — *y*, poměrně dobré ještě zachovávání afrikáty *dz*, naprostá převaha původních tvarů ve skloňování konsonantických kmenů substantivních (např. nom. sg. *ljuby, nebo, mati*, gen. sg. *tělese, plamene*, dat. sg. *crěkvi, dřešteri*, lok. sg. *vz dře ne* aj.), užívání starých tvarů participia praet. act. od sloves IV. A tř. typu *svtororč, choždřeši* apod.), tvar zájmeného gen. *česo*, důsledné užívání duálových tvarů apod.

Vedle toho se však v jazyce En. ap. objevují některé velmi příznačné rysy související s jeho časovým i místním zařazením. Jsou to mimo jiné tyto znaky: En. ap. je památka „jednojerová“, užívá se v ní pouze *ъ*, a to takřka zcela důsledně za oba jery v pozici silné (jen ojediněle jsou doklady s vokalizací původního *b* v *e*) a velmi často i v pozici slabé. Je zde silně omezeno *l* epenthetické (běžně se v památce objevují tvary jako *postavenъ, dreve* aj.). Charakteristická je dále změna *čl, dzě > ca, dza* (např. *casaru, dzalo* apod.). Do značné míry a se značnou důsledností je v En. ap. provedena kontrakce v koncovekách složené deklinace adjektiv a participií, imperfekta a neutrálních ijo-kmenů (jsou zde tedy běžné koncovky *-ago < -aago, -achъ < -aachъ, -ymъ < -yimъ* atp.). V dat. sg. m. a n. složené deklinace adjektiv je v památce vždy zakončení *-omu*, osobní zájmeno 1. os. pl. má v nom. podobu *ny*, od relativia *iže* jsou pro nom. sg. m. doloženy i tvary *ižъ* a kromě toho se v sg. m. užívá i absolutního relativia *eže*. Ze syntaktických znaků En. ap. je třeba připomenout značnou frekvenci genitivu-akuzativu a adnominálního dativu; řec. *κἀντα* je tu přeloženo někdy singulárem, někdy plurálem. V slovní zásobě památky jsou zastoupeny i lexikální jednotky, které v jiných starých csl. památkách nejsou běžné, např. *poklěknoti, zastoprnica, umiriti, mrdlivъ, scglasie* aj., i moravismy jako *papežъ* i konečně lexikální elementy prozrazující místní (bulharský) původ lidový jako *kandilnica, ordinъ* atp.

V úhrnu přicházejí editoři k závěru, že se v jazyce památky odráží řada specifických zvláštností bulharštiny 11. stol., a to zvláštností bulharských nářečí východních. Edice svým významem přerůstá ovšem daleko rámec vlastní bulharistiky v užším smyslu toho slova. En. ap. jako nejstarší dosud známý rukopis csl. překladu apoštola, tedy památky spadající literárně už do období cyrilometodějského, je důležitým studijním materiálem a pomůckou pro studium paleoslovenistiky, k níž se ostatně hlásí i svým rukopisným doložením, představující jakýsi spojující rukopisný článek mezi památkami „kanonickými“ a rukopisy středobulharskými.

Radoslav Večerka

Základní všeslovanská slovní zásoba, ČSAV, Ústav jazyků a literatur — etymologické pracoviště v Brně, 1964, 559 litogr. s.

Přípravy slovanského jazykového atlasu vyvolaly potřebu sestavit — hlavně pro cíle morfolo- gické — jistý soubor všeslovanské slovní zásoby. Na výzvu československých vedoucích komise pro všeslovanský jazykový atlas se tohoto úkolu ujali pracovníci brněnského etymolo- gického pracoviště Ústavu jazyků a literatur ČSAV. Výsledek jejich práce, který vyšel litogra- ficky v r. 1964 s názvem Základní všeslovanská slovní zásoba, poslouží ovšem nejen při pracích na slovanském jazykovém atlase, ale bude představovat pomůcku základní důležitosti i při perspektivním zpracování srovnávací slovanské mluvnice a slovanského etymologického slovní- ku.

Spis obsahuje po předmluvě F. Kopečného nejprve seznam základní všeslovanské slovní zásoby (s oddělenými soupisy slov významově i formálně jednolitých a slov chybějících jen v jednom ze slovanských jazyků), dále přehled základní všeslovanské slovní zásoby (s heslovým slovem v tradiční psl. podobě, s významem uvedeným německy, francouzsky a u botanických termínů latinsky a konečně s doložením a podobou heslových slov v dnešním slovanských ja- zycích), pak výběr některých důležitějších pojmů věcně (s východiskem českým a s příslušnými

ekvivalenty z ostatních slovanských jazyků) a konečně retrogradní soupis všeslovanské slovní zásoby, neocenitelný materiál pro zpracování slovanského tvoření slov.

Autoři zpracovali celkem 1988 hesel; zahrnuli sem přitom nejen slova „základová“ ve vlastním smyslu toho slova, jako třeba oko, pьsz apod., ale i některé deriváty, jako např. slavьnz, jalovica, zapregati aj. Většina slov, která takto zpracovávají, jsou ovšem praslovanská, ale zařadili do soupisu i několik slov mladších, a to cech, par, pav, papir, sak, kabat, ryža, vagon a oválný, podle jejich vlastního údaje tedy asi jen půlprocentní menšinu proti oněm skoro 1980 slovům zbývajícím. Na druhé straně ovšem praslovanská slovní zásoba tu v úplnosti zachycena není, ale to ani nebylo cílem soupisu. Ze všech slov, která jsou v něm zachycena, je vskutku „všeslovanských“ jen asi 1260 (a kdyby se do statistiky nezahrnula lužičtina, pak by jich bylo asi 1400), ale zase to přirozeně není úplný repertoár všech společných slov (domácích nebo starých výpůjček) v slovanských jazycích, protože sestavovatelé do soupisu záměrně nepojali paralelní paradigmatické deriváty. Z ostatních slov zahrnutých do soupisu scházejí některá v jednom, některá ve dvou a některá (výjimečně) ve více jazycích, což je vždy u každého hesla výrazně graficky vyznačeno.

I ze stručné a povšechné charakteristiky, kterou jsme zde mohli podat, je myslím zřejmé, že Všeslovanská slovní zásoba představuje nepostradatelnou příručku pro každého badatele o slovanských jazycích.

Radoslav Večerka

J. Ondráčková: Rentgenologický výzkum artikulace českých vokálů, Praha 1964, s. 189.

Работа И. Ондрачковой „Рентгенологическое исследование артикуляции чешских гласных звуков“¹ наибольшее значение имеет при решении проблематики артикуляции в вокальном искусстве, тем не менее следует принимать во внимание значение этой работы для исследования фонетики чешского языка, хотя проанализирование чешского языка рентгенографическим способом было разработано еще в 1926 году.²

Содержание данной работы следующее: 1-я часть: Рабочие методы и решенные проблемы методики. (Обзор рентгенологических методов, описание новых решений автора, способ обработки материалов.) 2-я часть: Анализ артикуляции на основе рентгенограмм. (Описание рентгеновских снимков длинных чешских гласных звуков во время пения, разговора и шелота, полученных методом наглядных снимков и сериографии. Обобщающие описания отдельных гласных на основе данного материала, описание артикуляции так называемого нейтрального губного и носового звука и описание органов речи вне фонации.) 3-я часть: Анализ артикуляционных движений органов речи на основе кино-рентгенографических кадров. (Описание органов речи вне фонации, артикуляция гласных во время разговора и пения. Влияние изменения высоты и силы тона на артикуляцию, артикуляционные явления при непрерывно спетой гамме.) 4-я часть: Заключение. Часть „Приложения“ содержит воспроизведение рентгенограмм, кадры из фильма, заснятого рентгеновским способом, и таблицы, составленные из наиболее важных артикуляционных параметров всех рентгенограмм.

Звуковые рентгеновские фильмы, анализ которых дан в 3-й части работы, были засняты автором еще в 1959 году в Берлине с помощью аппаратуры с малым усилителем. Фильм составлен так, чтобы с как можно большей наглядностью были изображены важнейшие модификации произношения при пении и при вокальном занятии с тоном. Известно, что этот фильм и до сих пор относится к самым интересным факторам на конференциях и конгрессах специалистов как в Чехословакии, так и за рубежом. (В книге сообщается о том, где фильм демонстрировался.)

Книга хорошо составлена и оформлена. Материал обработан очень тщательно, описания дополняются многочисленными иллюстрациями, репродукции рентгенограмм

¹ Подtitул: Analýza činnosti mluvidel při fonaci zpívaných, mluvených a šeptaných samohlásek na základě rentgenografických a rentgenokinetografických snímků.

² B. Pollard—B. Hála, *Artikulace českých zvuků v roentgenových obrazech (skia-gramech)*, Praha 1926. Вообще рентгенографический метод в чешской фонетике имеет прекрасную традицию. Его применял целый ряд фонетиков (кроме Б. Галы и И. Хлумски — французские гласные звуки, К. Онезорг — китайский язык, М. Ромпортл — русский язык, А. Скаличкова — корейский язык).